

ДЕРЖАВНІ СТАНДАРТИ ОСВІТИ ЯК ГАРАНТІЯ ПРАВА ГРОМАДЯН НА ЕКОЛОГІЧНУ ОСВІТУ В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ)

Слепченко А.А.,

асистент кафедри екологічного права

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Стаття присвячена науково-правовому аналізу системи державних стандартів дошкільної та загальної середньої освіти як засобів гарантування права на екологічну освіту громадян в Україні, а також з'ясування правової природи, поняття та змісту зазначених стандартів у частині закріплення вимог щодо екологічної освіти учнів та вихованців.

Ключові слова: державні стандарти дошкільної та загальної середньої освіти, екологічна освіта, право громадян на екологічну освіту в Україні, гарантії екологічних прав громадян України, правова природа державних стандартів освіти.

Slepchenko A.A. / ГОСУДАРСТВЕННЫЕ СТАНДАРТЫ ОБРАЗОВАНИЯ КАК ГАРАНТИЯ ПРАВА ГРАЖДАН НА ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В УКРАИНЕ (НА ПРИМЕРЕ ДОШКОЛЬНОГО И ОБЩЕГО СРЕДНЕГО ОБРАЗОВАНИЯ) / Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Украина

Статья посвящена научно-правовому анализу системы государственных стандартов дошкольного и общего среднего образования как средства обеспечения права на экологическое образование граждан в Украине, а также исследованию правовой природы, понятия и содержания указанных стандартов в части закрепления требований к экологическому образованию учащихся и воспитанников.

Ключевые слова: государственные стандарты дошкольного и общего среднего образования, экологическое образование, право граждан на экологическое образование в Украине, гарантии экологических прав граждан Украины, правовая природа государственных стандартов образования.

Slepchenko A.A. / THE STATE STANDARDS OF EDUCATION AS A GUARANTEE OF CITIZENS' RIGHTS TO ENVIRONMENTAL EDUCATION IN UKRAINE (ON EXAMPLE OF PRE-SCHOOL AND SECONDARY EDUCATION) / Taras Shevchenko Kyiv National University, Ukraine

The article is devoted to the scientific and legal analysis of the system of state standards of pre-school and secondary education, as a means of ensuring the right to environmental education of the citizens of Ukraine. The author carried out the study of the legal nature, the concept and the content of abovementioned standards in terms of securing the requirements for environmental education of students and pupils of pre-school educational and secondary education institutions.

As a legal phenomenon, state educational standards are defined and established by the state educational standards of knowledge and skills, the violation of which entails certain legal consequences.

Duly approved standards of education are the sources of law and a specific element of the educational legislation. The set of legal rules governing relations in the sphere of development, adoption and implementation of state educational standards according to the author is a comprehensive interdisciplinary legal institutions emerging in the legal system of Ukraine.

The existence of the approved state educational standards and their implementation, also in the field of environmental education, is considered to be the basis for obtaining, suspension and revocation of educational institutions licenses, their certification, as well as the creation, reorganization and liquidation. In compliance with the standards requirements to provide students with environmental education can cause legal consequences according to current Ukrainian legislation.

The author came to the conclusion that the state education standards are currently one of the main means of ensuring the right to education, including the right to environmental education in Ukraine. The results of the research can be used for further development of the theoretical foundations of legal regulation of relations in the field of environmental education, and of the legal mechanism of ensuring the environmental rights of citizens and citizens' constitutional right to education in Ukraine.

Key words: state standards of pre-school and secondary education, environmental education, citizens' right to environmental education in Ukraine, guarantee of environmental rights of citizens in Ukraine, legal nature of state education standards.

На шляху забезпечення дієвих засобів вирішення екологічних проблем в Україні нарівні з ефективною державною екологічною політикою та вдосконаленням законодавства важливу роль відіграє зростання екологічної освіченості населення. В сучасному світі екологічна освіта покликана сприяти докорінним змінам у свідомості громадян, відмові від споживацького відношення до природи, формуванню сучасного екологічного, в тому числі, еколого-правового, світогляду. Екологічні знання та висока екологічна культура є вкрай важливими для ефективного здійснення громадянами їх екологічних прав та виконання екологічних обов'язків. Вирішення даної проблеми може досягатися через запровадження обов'язкової безперервної екологічної освіти у системі навчальних закладів в Україні.

Тому одним з актуальних питань сьогодення є створення дієвих механізмів реалізації права громадян на екологічну освіту, закріпленого у Законі України від 25 червня 1991 року «Про охорону навколишнього природного середовища». Як відомо, Україна проголосила себе правовою державою, ст. 3 Конституції України передбачає, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а утвердження і за-

безпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Це означає, що закріплене у законі право на екологічну освіту, як і будь-які інші права громадян, має гарантуватися громадянам. Наявність права на екологічну освіту в системі екологічних прав громадян є прогресивним досягненням вітчизняної еколого-правової думки, але самого лише закріплення права недостатньо. Необхідно створити систему правових, соціальних, фінансових та інших гарантій для того, щоб кожна особа мала реальну можливість перетворити правову норму у дійсність.

У вітчизняній юридичній науці питання екологічної освіти, просвітництва, свідомості та культури, в тому числі, і у контексті екологічних прав громадян, розглядалися у працях В. І. Андрейцева, Г. І. Балюк, А. П. Гетьмана, І. І. Каракаша, В. В. Костицького, С. М. Кравченко, М. В. Краснової, Н. Р. Малишевої, Е. В. Позняк, Ю. В. Шемшученка та інших вчених. В той же час правові аспекти державних стандартів освіти як засобів забезпечення права на екологічну освіту громадян не були предметом окремого дослідження. Загалом правові проблеми забезпечення екологізації свідомості, культури, освіти та виховання продовжують залишатися актуальними для юридичної науки України.

Метою статті є поглиблення вітчизняної доктрини екологічного права теоретико-правовими знаннями щодо поняття та змісту державних стандартів дошкільної та загальної середньої освіти в Україні як засобів гарантування права громадян на екологічну освіту в Україні, а також науково-правовий аналіз системи зазначених стандартів та з'ясування їх правової природи. Одержані висновки можуть бути використані для подальшого розвитку теоретичних засад правового регулювання відносин в галузі екологічної освіти, правового механізму забезпечення екологічних прав громадян, а також конституційного права громадян на освіту в Україні.

Насамперед треба відзначити, що у Концепції екологічної освіти України [1], затвердженій рішенням колегії Міністерства освіти і науки України від 20 грудня 2001 року № 13/6-19, до одного з головних тактичних завдань на шляху вдосконалення екологічної освіти в Україні віднесено розробку й постійне вдосконалення Державних стандартів професійної екологічної освіти, переробку діючих стандартів для усіх рівнів і напрямів підготовки з урахуванням вимог щодо формування екологічної культури.

У системі освіти поняття «стандарт» було запроваджене в Англії ще у 1860 році [2]. В сучасний період стандартизація освіти здійснюється в багатьох Європейських країнах та розглядається науковцями як один з ефективних шляхів підвищення рівня освіти та виведення її на новий якісно вищий рівень розвитку [3]. Розуміння стандарту освіти пов'язується, як правило, з якістю освіти та необхідністю порівняння досягнутого рівня освіти з певним еталоном, роль якого і виконує такий стандарт. У окремих країнах світу стандарти освіти мають різні назви, але від цього зазначена сутність стандарту не змінюється. При цьому інколи вважається, що в освітніх стандартах доцільно фіксувати тільки мінімально необхідні знання та вміння, зберігаючи при цьому широкий простір для варіативних навчальних програм [2].

В Україні визначення стандарту як «нормативного документу, заснованого на консенсусі, прийнятого визнаним органом, що встановлює для загального і неодноразового використання правила, настанови або характеристики щодо діяльності чи її результатів, та спрямованого на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері» закріплено у Законі України «Про стандартизацію» від 05 червня 2014 року [4]. Проте дія даного Закону спрямована на врегулювання діяльності у сфері стандартизації та застосування її результатів і на сферу освіти не поширюється (ст. 2).

Загальні правові засади стандартизації освіти в Україні закріплені у ст. 15 Закону України від 23 травня 1991 року «Про освіту» [5], де передбачено, що державні стандарти освіти встановлюють вимоги до змісту, обсягу і рівня освітнього та фахової підготовки в Україні та є основою оцінки освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівня громадян незалежно від форм одержання освіти. Державні стандарти освіти розробляються окремо для кожного освітнього рівня і затверджуються Кабінетом Міністрів України, крім стандартів у сфері вищої освіти, та підлягають перегляду та перезатвердженню не рідше ніж один раз на 10 років. Відповідність освітніх послуг державним стандартам і вимогам визначається шляхом ліцензування, інспектування, атестації та акредитації навчальних закладів. Зокрема, за результатами атестації дошкільних, середніх, позашкільних та професійно-технічних навчальних закладів визначається відповідність освітніх послуг державним стандартам певного освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівнів, приймається рішення про створення, реорганізацію або ліквідацію навчальних закладів тощо. Розробка державних стандартів освіти та встановлення державних стандартів знань з кожного предмета віднесені зазначеним Законом до повноважень центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері освіти (ст. 12).

Наявність стандартів освіти для кожного освітнього рівня обумовлює необхідність аналізу особливостей зазначених стандартів у окремих сферах освітніх право-відносин. Особливої ваги набувають дослідження змісту вимог щодо екологічних знань у стандартах дошкільної та загальної середньої освіти в Україні, оскільки повна загальна середня освіта в Україні є обов'язковою (ст. 53 Конституції України) і зазначені освітні рівні охоплюють більшість дітей.

Екологічна освіта дітей дошкільного віку визнається педагогічною наукою надзвичайно важливою. Саме на етапі дошкільного дитинства формується початкове відчуття навколишнього середовища, дитина одержує емоційні враження від природи, накопичує уявлення про різні форми життя. В цей період формуються першооснови екологічного мислення, свідомості, культури, відбувається становлення самосвідомості, швидко накопичується життєвий досвід, розширюється коло уявлень дитини [6, с. 3, 29]. Дослідження та практика екологічного виховання доводять, що дітям старшого дошкільного віку доступні достатньо складні знання про екологічні взаємозв'язки в екосистемах, що пробуджують розуміння шкоди, яку наносить людина у разі порушення таких зв'язків [6, с. 104].

Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 03 листопада 1993 року № 896, передбачає, що дошкільне виховання в Україні повинно спрямовуватися на започаткування екологічної культури у дитини. Виховання у дітей свідомого ставлення до оточення та довкілля є одним із завдань дошкільної освіти, закріплених Законом України від 11 липня 2001 року «Про дошкільну освіту» [7] (ст. 7). Згідно ст. 11 зазначеного Закону дошкільний навчальний заклад забезпечує відповідність рівня дошкільної освіти вимогам Базового компонента дошкільної освіти – державного стандарту, що містить норми і положення, які визначають державні вимоги до рівня розвиненості та вихованості дитини дошкільного віку, а також умови, за яких вони можуть бути досягнуті (ст. 22). Виконання вимог Базового компонента дошкільної освіти є обов'язковим для усіх дошкільних навчальних закладів незалежно від підпорядкування, типів і форми власності, форм здобуття дошкільної освіти. Зміна змісту і обсягу Базового компонента дошкільної освіти не допускається. У ст. 23 зазначеного Закону конкретизовано, що зміст дошкільної освіти визначається Базовим компонентом дошкільної освіти та передбачає, зокрема, виховання елементів природодоцільного світогляду та розвиток позитивного емоційно-ціннісного ставлення дитини до довкілля. На сьогодні в Україні є чинним Базовий компонент дошкільної освіти [8], затверджений Наказом Міністерства освіти і науки України від 22 травня 2012 року № 615 «Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти».

Отже, Базовий компонент дошкільної освіти (далі – БКДО) визначає обов'язковий мінімум змісту основних освітніх програм, обсяг навантаження, вимоги до рівня розвиненості, вихованості та навченості дитини певного віку, та складається за змістом з кількох напрямів за сферами життєдіяльності, однією з яких є, зокрема, сфера «Природа». Даний напрям, як зазначається у БКДО, повинен формувати елементарний природодоцільний світогляд, нести ціннісно-змістову наповненість за природничим та екологічним напрямками, сприяти усвідомленню дитиною себе як частки природи, формувати відчуття відповідальності за те, що відбувається внаслідок її дій у довкіллі. Через сферу «Природа» повинно формуватися екологічне спрямування особистості, орієнтованої на відтворення екологічної культури суспільства. Встановлюється, що метою даної сфери БКДО є екологічна вихованість, екологічне світо-розуміння, позитивне та дбайливе ставлення дитини до

природного довкілля та його компонентів. Сфера «Природа» за своїм змістом складається з кількох змістових ліній, які визначають обов'язкові компетентності дитини: знання та вміння за певними розділами. Наприклад, в результаті навчання дитина повинна мати уявлення про природу планети Земля; розуміти цінність життя та здоров'я людей та їх залежність від природного довкілля; знати що людина впливає на довкілля та помічати його забрудненість тощо.

Слід відмітити, що сфера «Природа» входить до інваріантної частини БКДО, яка є обов'язковою для реалізації, незалежно від типу дошкільного начального закладу та форми здобуття дошкільної освіти, на відміну від варіативної складової, яка може обиратися дошкільним навчальним закладом.

БКДО доповнюється Базовими програмами розвитку дитини дошкільного віку, однією з яких є, зокрема, Базова програма «Я у світі» [9], затверджена Міністерством освіти і науки України 21 березня 2008 року та впроваджена Наказом зазначеного Міністерства від 20 січня 2009 року № 41 [12]. У виховному процесі, особливо у його варіативній частині, можуть використовуватися й інші програми, прикладом яких може бути апробована у 10-ти дошкільних навчальних закладах Шевченківського району м. Києва навчально-інформаційна програма з екологічного виховання «ЕкоСім'я від А до Я», ініційована одним із виробників дитячого харчування за підтримки Київської міської державної адміністрації [11]. Програма розрахована на дітей та батьків, включає теоретичну та практичну частину, в тому числі, вистави, створення екокутків, конкурси.

Зауважимо, що крім затвердження вимог до змісту дошкільної підготовки, законодавство встановлює також кількісний критерій – граничну кількість занять з відповідних змістовних напрямків на тиждень в залежності від вікової групи дитини. В даний час такі норми визначаються Наказом Міністерства освіти і науки України від 20 квітня 2015 року № 446 «Про затвердження гранично допустимого навчального навантаження на дитину у дошкільних навчальних закладах різних типів та форми власності» [12]. Зокрема, за освітньою лінією «ознайомлення з природним довкіллям» передбачено від 1-го до 2-х занять на тиждень тривалістю від 15 до 25 хвилин в залежності від віку дитини.

Отже, чинним законодавством України закріплюється певний обсяг обов'язкових екологічних знань у галузі дошкільної екологічної освіти та виховання в інваріантній складовій державних стандартів дошкільної освіти. Зазначені стандарти є, на наш погляд, однією з гарантій реалізації права громадян на одержання екологічної освіти у дошкільних навчальних закладах.

Провідна і найважливіша роль в екологічній освіті і вихованні учнівської молоді Концепцією екологічної освіти України відводиться загальноосвітньому навчальному закладу (розділ 5). Зокрема, встановлюється, що мета загальної середньої освіти – це виховання особистості з новим типом мислення і свідомості та високим ступенем екологічної культури, а завдання – сформувати систему знань, поглядів і переконань учнів, які забезпечуватимуть громадську відповідальність за стан навколишнього середовища, як основи існування держави, готовність його поліпшувати шляхом прийняття необхідних екологічно грамотних рішень на основі нового стилю мислення і життя у злагоді з природою. Ця провідна ідея має розвиватися від початкової освіти до закінчення школи. Ефективним засобом формування екологічної культури згідно з Концепцією екологічної освіти є екологізація шкільної освіти, яка передбачає включення екологічних аспектів, що пов'язані з основним матеріалом, до складу практично всіх навчальних дисциплін.

У відповідності із Законом України від 13 травня 1999 року «Про загальну середню освіту» [13] загальна середня освіта (далі – ЗСО) – це цілеспрямований процес

оволодіння систематизованими знаннями про природу, людину, суспільство, культуру та виробництво, результатом якого є інтелектуальний, соціальний і фізичний розвиток особистості, що є основою для подальшої освіти і трудової діяльності (ст. 3). Таким чином, із поняття ЗСО, закріпленого законодавцем, випливає безумовна належність природничих знань до її змісту. Крім того, особлива увага до важливості закріплення обов'язкових вимог щодо екологічної освіти у державних стандартах ЗСО обумовлюється тим, що до системи ЗСО належать не тільки загальноосвітні навчальні заклади, а й заклади професійно-технічної освіти (навчально-виробничі комбінати, професійно-технічні училища), а також вищі навчальні заклади I-II рівнів акредитації, які надають повну ЗСО та, відповідно, зобов'язані виконувати вимоги державних стандартів ЗСО.

Поняття, структура, порядок затвердження та вимоги до змісту Державного стандарту ЗСО закріплюються у розділі V «Державний стандарт загальної середньої освіти» Закону України «Про загальну середню освіту». Згідно згаданого Закону Державний стандарт ЗСО – це зведення норм і положень, що визначають державні вимоги до освіченості учнів і випускників шкіл на рівні початкової, базової і повної ЗСО та гарантії держави у її досягненні (ст. 30). Державний стандарт ЗСО затверджується Кабінетом Міністрів України і переглядається не рідше одного разу на 10 років. Структура Державного стандарту ЗСО, згідно зазначеного Закону, повинна складатися з наступних елементів: Базового навчального плану загальноосвітніх навчальних закладів, загальної характеристики інваріантної та варіативної складової змісту ЗСО та державних вимог до рівня загальноосвітньої підготовки учнів (вихованців) (ст. 32).

Враховуючи існуючу структуру освіти в Україні, закріплену у ст. 29 Закону України «Про освіту», державні стандарти ЗСО складаються, в свою чергу, із стандартів початкової, базової та повної ЗСО. Проаналізуємо зазначені документи на предмет закріплення в них вимог щодо екологічної освіти та виховання учнів та вихованців. Так, Державний стандарт початкової загальної освіти, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2011 року № 462 [14], передбачає включення до інваріантної (обов'язкової) складової змісту початкової загальної освіти такої освітньої галузі як «Природознавство». Метою освітньої галузі «Природознавство» є формування природознавчої компетентності учня шляхом засвоєння системи інтегрованих знань про природу, способів навчально-пізнавальної діяльності, розвитку ціннісних орієнтацій у різних сферах життєдіяльності та природоохоронної практики.

Для досягнення зазначеної мети передбачається виконання таких завдань:

- виховання соціально активної особистості, яка усвідомлює свою належність до різних елементів природного середовища, здатна мислити, бережливо ставиться до природи, людей і самого себе;

- формування на доступному рівні цілісної природничо-наукової картини світу, що охоплює систему знань, яка відображає закони і закономірності природи та місце в ній людини;

- розвиток розумових здібностей учнів, їх емоційно-вольової сфери, пізнавальної активності та самостійності, здатності до творчості, самовираження і спілкування;

- забезпечення єдності інтелектуального та емоційного сприйняття природи з практичною природоохоронною діяльністю;

- засвоєння традицій українського народу у відносинах людини з природою;

- оволодіння доступними способами пізнання предметів і явищ природи та суспільства.

Також структурною частиною зазначеного Державного стандарту є Державні вимоги до рівня загальноосвітньої

підготовки учнів в кожній з галузей. Зокрема, у галузі «Природознавство» учень повинен: застосовувати знання для охорони природи та збереження тепла і електроенергії у побуті; виконувати правила поведінки у природі; брати участь у природоохоронній діяльності; знати про значення Червоної книги і заповідних територій для охорони природи тощо.

В свою чергу, Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року № 1392 [15], складається із:

- загальної характеристики складових змісту освіти;
- Базового навчального плану загальноосвітніх навчальних закладів II-III ступеня згідно з додатком 1 (далі – Базовий навчальний план);
- державних вимог до рівня загальноосвітньої підготовки учнів (згідно додатку 2).

У відповідності з принципом наступності системи стандартів освіти зазначений стандарт також містить у своєму складі освітню галузь «Природознавство», завданнями якої є формування в учнів ціннісних орієнтацій на збереження природи, гармонійну взаємодію людини і природи, а також ідей сталого розвитку. Загальними змістовими лініями зазначеної освітньої галузі є: екологічні основи ставлення до природокористування; екологічна етика; рівні та форми організації живої і неживої природи, які структурно представлені в таких компонентах освітньої галузі, як загально-природничий, астрономічний, біологічний, географічний, фізичний, хімічний, екологічний. Наприклад, загальноприродничий компонент повинен забезпечити формування в учнів основи цілісного уявлення про природу і місце людини в ній, сприяє розвитку ціннісних орієнтацій учнів у різних сферах життєдіяльності та їх адекватній поведінці в навколишньому природному середовищі. Екологічний компонент спрямований на формування в учнів екологічної свідомості та дотримання правил екологічно безпечної поведінки в навколишньому природному середовищі. Біологічний компонент забезпечує засвоєння учнями знань про закономірності функціонування живих систем, їх розвиток і взаємодію, взаємозв'язок із неживою природою, розуміння біологічної картини світу, цінності таких категорій, як знання, життя, природа, здоров'я, формування свідомого ставлення до екологічних проблем, усвідомлення біосферної етики тощо.

Базовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів II-III ступеня закріплює мінімальну кількість годин на вивчення кожного напрямку, а Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів встановлюють конкретні вимоги до компетентностей учнів у кожній із галузей навчання.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що державні стандарти освіти є засобом визначення конкретного змісту та обсягу освіти в усіх навчальних закладах незалежно від їх місця в освітній системі та форми власності. За допомогою стандартів освіти, які стали на даний час реальністю теорії та практики освітянських відносин в Україні, здійснюється нормування змісту освітньої діяльності та контролюється її якість.

Встановлюючи загальнообов'язкові правила поведінки в галузі освіти, санкціоновані державою, освітні стандарти займають важливе місце у системі освіти України та одночасно виступають у якості об'єкта та засобу (інструмента) правового регулювання. Виходячи із закріпленої у чинному законодавстві України вимоги щодо обов'язковості стандартів освіти, їх змісту, а також форми об'єктивації, можна зробити висновок про їх нормативно-правову природу.

Затверджені у встановленому порядку стандарти освіти є джерелами права, особливим елементом системи законодавства про освіту. Сукупність правових норм, які регулюють відносини в галузі затвердження та реалізації

державних стандартів освіти, є, на нашу думку, комплексним міжгалузевим правовим інститутом, який динамічно розвивається в правовій системі України. Переважно більшість норм даного інституту складають норми конституційного та адміністративного права, а також трудового, цивільного, екологічного та інших галузей права. Дослідниками, які підтримують ідеї щодо існування самостійної галузі освітянського права у правовій системі, як правило, зазначений інститут включається до системи зазначеної галузі права [16, с. 120, 187-188].

Як правове явище стандарти виступають юридичним критерієм визначення обсягу та правових форм реалізації освітянської правосуб'єктності, повноважень, прав та обов'язків усіх суб'єктів навчально-виховних правовідносин: органів управління в галузі освіти, навчальних закладів, педагогічних та науково-педагогічних працівників та усіх категорій осіб, що навчаються у навчальних закладах. Стандарти є юридичним критерієм для визначення рівня навчальної діяльності відповідного навчального закладу. Наприклад, факти наявності та додержання затверджених стандартів, як зазначалося вище, є підставою для отримання, призупинення та анулювання ліцензій навчальних закладів, проходження ними атестації, їх створення, реорганізації та ліквідації.

Додержання вимог стандартів освіти є також юридичним обов'язком педагогічних та науково-педагогічних працівників, а їх невиконання може бути підставою для дисциплінарної відповідальності, або іншим чином вплинути на трудові правовідносини (проходження атестації, присвоєння категорій, педагогічних звань тощо).

Крім того, стандарт є одночасно критерієм для визначення рівня якості освіти випускників та видачі документів про освіту державного зразку. Не тільки учень та його батьки вправі вимагати від школи та держави виконання зобов'язань по наданню освітніх послуг певного рівня, але й держава має право вимагати від учня відповідного навчального результату. В цьому контексті стандарт – це засіб забезпечення запланованого рівня якості освіти.

Отже, державні стандарти освіти як правове явище представляють собою визначені і встановлені державою освітні норми (зразки, еталони) знань, вмінь та навичок, порушення яких тягне певні юридичні наслідки.

З урахуванням викладеного можна сформулювати наступні висновки щодо основних ознак державних стандартів освіти в Україні:

- 1) державні стандарти освіти є ієрархічною системою, яка складається із стандартів різних освітніх рівнів;
- 2) за змістом державні стандарти освіти являють собою сукупність обов'язкових норм та правил, що визначають зміст та обсяг освітньої діяльності у навчальних закладах;
- 3) формою об'єктивації державних стандартів освіти є нормативно-правові акти;
- 4) державні стандарти освіти є елементом структури правовідносин, які виникають в галузі освітньої діяльності.

Таким чином, встановлюючи обов'язкові вимоги щодо змісту та обсягу екологічної освіти, державні стандарти виступають правовим інструментом (засобом) забезпечення реалізації права громадян на екологічну освіту. Навчальні заклади зобов'язані надати учням якісну екологічну освіту відповідно до стандартів освіти, а учні зобов'язані виконувати навчальні обов'язки та досягнути відповідного позитивного навчального результату. Недодержання вимог стандартів щодо надання екологічної освіти може бути підставою для юридичної відповідальності, передбаченої законодавством. В цьому контексті державні стандарти освіти – один з основних засобів реалізації права людини та громадянина на освіту, в тому числі, права на екологічну освіту в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція екологічної освіти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://shkola.ostriv.in.ua/publication/code-148V3B2021C2C/list>.
2. Єгоров Г. Стандарти як складова механізму забезпечення якості освіти у Франції / Г. Єгоров [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lib.iitta.gov.ua/7098/1/Ppstud_2013_2-3_16.pdf.
3. Ремезовська Н. Дослідження значення поняття «стандарт» в контексті британської шкільної освіти / Н. Ремезовська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/1532/1/Ponyattia_standart.pdf.
4. Про стандартизацію : Закон України від 05 червня 2014 року // Офіційний вісник України. – 2014. – № 54. – Ст. 1440.
5. Про освіту : Закон України від 23 травня 1991 року // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 34. – Ст. 451.
6. Николаева С. Н. Теория и методика экологического воспитания детей : Учебн. пособие для студ. высш. учеб. заведений / С. Н. Николаева. – 2-е изд., испр. – М. : «Академия», 2005. – 336 с.
7. Про дошкільну освіту : Закон України від 11 липня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 49. – Ст. 259.
8. Базовий компонент дошкільної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kharkivosvita.net.ua/files/Bazovuj_komponent.pdf.
9. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.tutor.in.ua/attachments/bazova_programa.pdf.
10. Про впровадження Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі»: Наказ Міністерства освіти і науки України від 29 січня 2009 року № 41 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://osvita.ua/legislation/doshkilna-osvita/4054/>.
11. Малолеткова О. Екологічна освіта для дошкільнят / О. Малолеткова // Урядовий кур'єр. – 2013. – № 55. – С. 5.
12. Про затвердження гранично допустимого навчального навантаження на дитину у дошкільних навчальних закладах різних типів та форми власності : Наказ Міністерства освіти і науки України від 20 квітня 2015 року № 446 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0520-15#n13>.
13. Про загальну середню освіту : Закон України від 13 травня 1999 року // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 28. – Ст. 230.
14. Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2011 року № 462 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 33. – Ст. 1378.
15. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року № 1392 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 11. – Ст. 400.
16. Шкатулла В. И. Образовательное право : Учебник для вузов / В. И. Шкатулла. – М. : Издательство НОРМА, 2001. – 688 с.